

Azərbaycan Respublikası ərazisində 700 (yeddi yüz) kiçik sahibkarlıq subyekti arasında keçirilmiş üzbəüz sorğunun

NƏTİCƏLƏRİ

(ilkin təhlil)

28 iyul – 01 sentyabr 2011-ci il tarixində “İqtisadi islahatlara dair dialoqun qurulması” layihəsi¹ çərçivəsində Azərbaycan Respublikası ərazisində 700 (yeddi yüz) kiçik sahibkarlıq subyekti arasında rəy sorğusu həyata keçirilmişdir.

Sorğu Anketi Dünya Bankı və digər beynəlxalq təşkilatların istifadə etdiyi biznes mühiti indikatorlarını nəzərə almaqla tərtib olunmuşdur. Tanınmış Azərbaycan ekspertlərinin rəyi də Anketin hazırlanmasında istifadə edilmişdir.

Sorğu anketinə aşağıdakı məsələləri əhatə edən 43 sual daxil idi:

1. Kiçik sahibkarlıq mühitinin ümumi qiymətləndirilməsi;
2. Dövlət orqanları tərəfindən keçirilən yoxlamalar;
3. Hökumətin 2011-ci ilki antikorrupsiya tədbirlərinin ilkin nəticələri;
4. Rəqabət şəraiti.
5. Lisenziyanın alınması;
6. Daşınmaz əmlakın qeydiyyatdan keçirilməsi;
7. Dövlət kreditlərinin əlçatanlığı;
8. Vergi sistemi;
9. Gömrük proseduraları;
10. Fəaliyyətin dayandırılması;
11. Tikinti işlərinin həyata keçirilməsi üçün alınmalı olan icazələr;
12. Qanunvericilik haqqında məlumatlılıq;
13. Dövlət orqanları tərəfindən elektron xidmətlərin göstərilməsi;
14. Biznes mühitinin yaxşılaşdırılması yolları;
15. Şikayət ünvanı;

¹ Layihə Beynəlxalq Özəl Sahibkarlıq Mərkəzi (ABŞ) tərəfindən dəstəklənir

16. Ümumdünya Ticarət Təşkilatına hazırlıq;
17. Sahibkarın ümumi rəyi.

Sahibkarlıq subyektlərinin kiçik müəssisələr kateqoriyasına aid edilməsi meyarları Azərbaycan Nazirlər Kabinetinin 18 dekabr 2009-cü il tarixli 192 sayılı qərarı ilə müəyyənləşdirilmişdir. Bu meyarlar aşağıdakı cədvəldə verilir:

Sahibkarlıq kateqoriyası	İşçilərin orta siyahı sayı (nəfər)	İllik dövriyyə (ƏDV, aksiz daxil olmadan)
Sənaye və tikinti	< 50	≤ 500 min manat
Kənd təsərrüfatı	< 25	≤ 250 min manat
Topdansatış ticarət	< 15	≤ 1 mln. manat
Pərakəndəsatış ticarət, nəqliyyat, xidmət və digər iqtisadi fəaliyyət növləri	< 10	≤ 250 min manat

Nazirlər Kabinetinin qərarına əsasən sahibkarlıq subyektinin kiçik sahibkarlıq sektoruna aid edilməsi üçün hər iki meyar müəyyənləşdirilmiş hədlər daxilində eyni zamanda təmin olunmalıdır. Yeni yaranmış sahibkarlıq subyektləri üçün illik dövriyyə meyarı il ərzində nəzərə alınmır. Hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxslər üçün kiçik biznesə aid edilmə meyarı illik dövriyyədir.

Kiçik sahibkarlıq subyektləri respondent kimi bu sorğuda seçilərkən Nazirlər Kabinetinin qərarında təsvir edilmiş meyarlar əsas götürülmüşdür.

Sorğuda iştirak etmiş respondentlərin hüquqi və fiziki şəxs (hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxs) olmaqla bölgüsü aşağıdakı kimidir:

- Hüquqi şəxs – 12,3%
- Fiziki şəxs – 87,7%

Bu bölgü statistik məlumatlara arxalanır². 2009-cu ildə iqtisadiyyatın bütün sahələrində cəmi 205028 kiçik sahibkarlıq subyekti mövcud idi, bunların da 186765 (91,1%) nəfəri fərdi sahibkarlıqla məşğul olan fiziki şəxslər olmuşlar³.

Sorğunun ərazisi Bakı şəhəri və Azərbaycanın 8 iqtisadi rayonunu əhatə edir. Sorğu keçirilmiş yaşayış məntəqələri və respondentlərin sayı üzrə bölgü aşağıdakı cədvəldə öz əksini tapmışdır.

² http://www.azstat.org/statinfo/industry/az/010_3.shtml#s3

³ Elə orada

Nö	İqtisadi rayon	Yaşayış məntəqəsinin adı	Respondentlərin sayı
1.		Bakı	280
2.	Abşeron		45
		Sumqayıt	45
3.	Gəncə-Qazax		100
		Gəncə	60
		Şəmkir	40
4.	Şəki-Zaqatala		45
		Şəki	25
		Zaqatala	20
5.	Lənkəran		45
		Lənkəran	25
		Masallı	20
6.	Quba-Xaçmaz		35
		Quba	20
		Xaçmaz	15
7.	Aran		120
		Kürdəmir	20
		Göyçay	20
		Salyan	20
		Yevlax	20
		Şirvan	20
		Bərdə	20
8.	Yuxarı Qarabağ		10
		Tər-Tər	10
9.	Dağlıq Şirvan		20
		Ağsu	20
	Cəmi		700

Bu bölgü kiçik sahibkarlıq subyektlərinin ölkə ərazisində yerləşməsinə dair statistik məlumatlara əsaslanır⁴. Kiçik fərqlər layihənin büdcə məhdudiyyətləri ilə izah edilir.

Sahibkarlıq subyektlərinin iqtisadiyyatın sahələri üzrə bölgüsü aşağıdakı kimidir:

- Ticarət – 58,1%
- Xidmət – 33,9%
- İstehsal – 4,0%
- Kənd təsərrüfatı – 4,0%

⁴ http://www.azstat.org/statinfo/industry/az/010_3.shtml#s3

Bu bölgü də statistik məlumatlara arxalanır. Belə ki, topdan və pərakəndə ticarətlə məşğul olanların sayı 2009-cu ildə 64,2% bərabər olub⁵. Həmin ildə sənaye sahəsində kiçik sahibkarlıq subyektləri 2,3% təşkil etmişlər. Kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıqla məşğul olanlar 1,9% təşkil etmişlər.

Rəy sorğusu prosesində anonimliyin qorunub saxlanacağı elan olunmasına baxmayaraq, respondentlərin sorğuya müəyyən qorxu ilə yanaşması və bu qorxudan irəli gələn subyektivlik hiss olunmuşdur.

Ümumilikdə sorğu prosesində əldə olunmuş nəticələr, son illər müsbət dəyişikliklərin baş verdiyini qeyd etməyə imkan verir.

Sorğunun həyata keçirilməsi, lazımi məlumatların toplanması, sorğu nəticəsində əldə edilmiş məlumatların xüsusi statistik proqram (SPSS) ilə işlənməsi və nəticələrin analizi prosesində yüksəkixtisaslı mütəxəssislər iştirak etmişdir.

1. Kiçik sahibkarlıq mühitinin ümumi qiymətləndirilməsi. Sorğuda iştirak etmiş respondentlərin 43,0%-i biznes üçün mövcud durumun nə yaxşı, nə də pis olduğunu qeyd etmişdir. Respondentlərin 31,0%-i mövcud durumun “Əlverişli” olduğunu qeyd etmişdir. 13,3% - “Əverişsiz”, 7,7% - “Olduqca əlverişli” və 3,6% “Olduqca əverişsiz” cavab variantını seçmişlər. Respondentlərin 1,1%-i və ya 8 respondent bu sualı cavablandırmaqda çətinlik çəkdiyini bildirmişdir.

Üç il öncə, 2008-ci ildə keçirilən sorğuda eyni suala cavablar belə olmuşdur: respondentlərin 4.5% vəziyyəti olduqca əlverişli kimi qiymətləndirmişdir; 35% - əlverişli kimi; 37.2% - nə yaxşı, nə də pis; 19.8% - əverişsiz; 3.1% - biznes mühitini olduqca əverişsiz hesab etmişdir. Qalanları suala cavab verməkdən imtina etmişlər.

2011-ci ilin nəticələrini 2008-ci ilin nəticələri ilə müqayisə etdikdə aşağıdakı diaqramdakı mənzərəni görə bilərik.

	2008	2011
Olduqca əlverişli	4.5%	7.7%
Əlverişli	35.0%	31.0%
Nə yaxşı nə pis	37.2%	43.0%
Əverişsiz	19.8%	13.3%
Olduqca əverişsiz	3.1%	3.6%
Cavabdan imtina	0.4%	1.1%

Beləliklə, ən azı əlverişli kimi vəziyyəti qiymətləndirənlər 2008-ci ildə 39.5% olmuşdursa, 2011-ci ildə bu göstərici 38.8% təşkil etmişdir, yəni çox cüzi azalmış. Vəziyyəti ən azı əverişsiz hesab edənlərin sayı da cüzi azalmış. Bu kiçik fərqlər vəziyyətin keyfiyyət baxımından təxminən eyni qalmasına dəlalət edir.

⁵ Elə orada

Mühitinin ümumi qiymətləndirilməsi üçün daha 2 sual sahibkar tərəfindən öz fəaliyyətini son illərdə genişləndirə bilməsi və gələcəkdə genişləndirməni planlaşdırmağa dair olmuşdur. Respondentlərin 38%-i son illərdə bizneslərini xeyli genişləndirmiş, 16,6%-i bir qədər genişləndirmiş. Yəni, respondentlərin yarısından çoxu ($38\% + 16,6\% = 54,4\%$) son illərdə bizneslərini genişləndirə bilmişlər. Bu da müəyyən dərəcədə mühitin belə genişləndirmələrə imkan verdiyini göstərir.

Sorğuda iştirak etmiş respondentlərin 40,1%-i (23,1% bir il ərzində, 9,0%-i üç aya, 8%-i – altı aya) biznesini genişləndirməyi planlaşdırmadığını qeyd etmişdir. 42,7%-i isə yaxın zamanlarda biznesini genişləndirməyi planlaşdırmadığını qeyd etmişdir

2008-ci ilin sorğusunda iştirak edənlərin 50,6%-nin öz biznesini genişləndirmək fikrində olmadıqlarını bəyan etmişlər. 42% isə biznesi genişləndirmək (4,7%-i yaxın 3 ayda, 14,4%-i yaxın 6 ayda və 22,9%-i il ərzində) arzusunu bildirib. Sorğu iştirakçılarının 7,4%-i bu suala cavab verməkdən çəkinmişlər.

Beləliklə, son 3 il ərzində sahibkarların optimizmi sanki bir qədər artıb. Bizneslərini genişləndirmək fikrində olanların sayı 8% artıb.

Mühitinin ümumi qiymətləndirilməsi üçün daha bir sual məmur özbaşınalığından qorunmağa həsr olunmuşdur. Sorğuda iştirak etmiş respondentlərin 47,9%-i və ya 335 respondent məmur özbaşınalığından qismən və 26,3%-i və ya 184 respondent tam müdafiə olunduğunu qeyd etdiyi halda, 16,4% və ya 115 respondent ümumiyyətlə müdafiə olunmadığını vurğulamışdır. 9,4% və ya 66 respondent sualı cavablandırmaqda çətinlik çəkdiyini bildirmişdir.

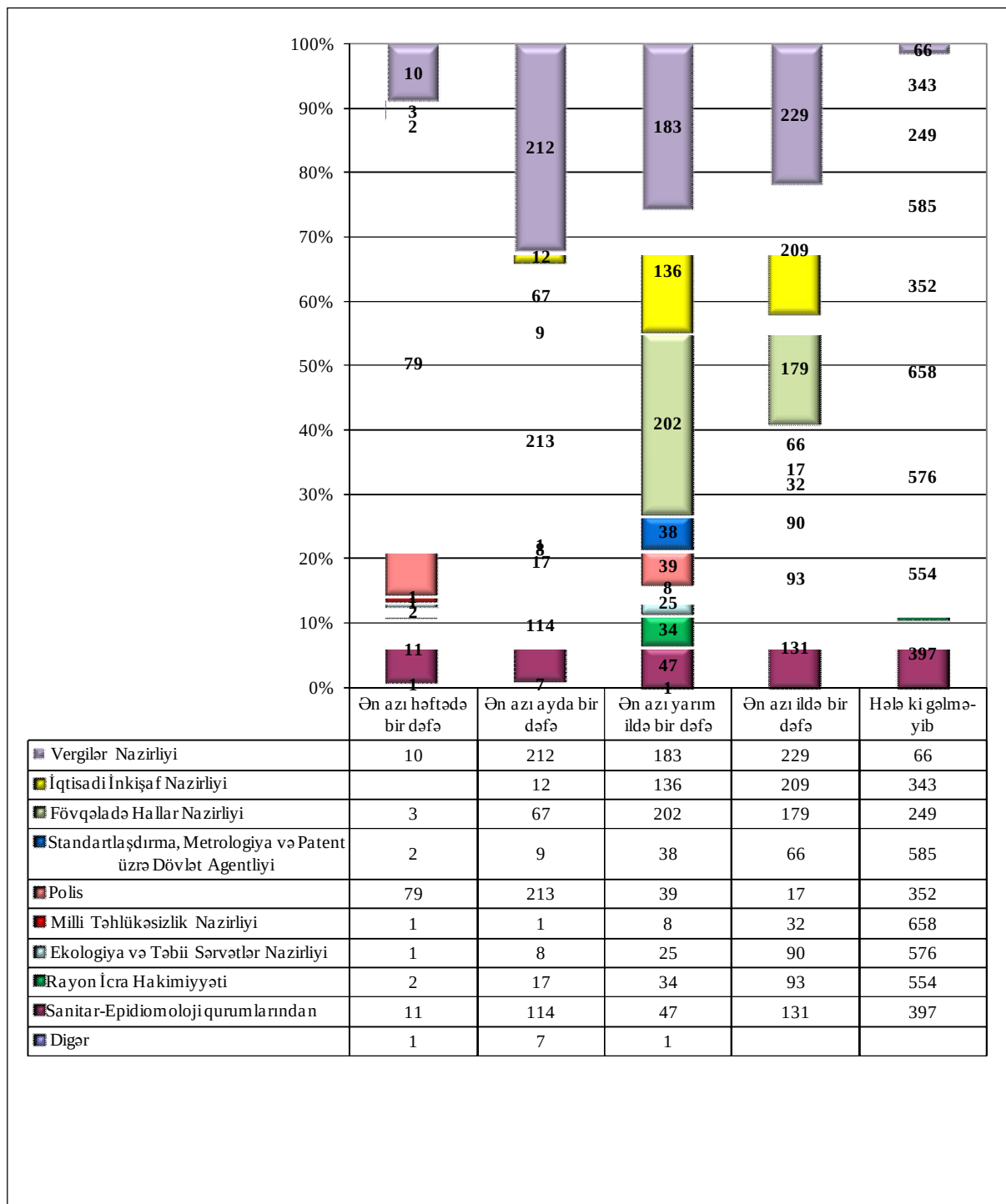
2008-ci ilin sorğusunda iştirak etmiş respondentlərin 40,1% məmur özbaşınalığından qismən və 22,4% tam müdafiə olunduğunu qeyd etdiyi halda, 35,7% ümumiyyətlə müdafiə olunmadığını vurğulamışdır.

Beləliklə, 2011-ci ilin sorğularına əsasən kiçik sahibkarlıq subyektləri 2008-ci il ilə müqayisədə özlərini məmur özbaşınalığından daha yaxşı müdafiə olunmuş hesab edirlər.

Mühitə dair daha bir sual qanunları pozmadan bizneslə məşğul olmağın mümkünlüyünə aid olub. Əksəriyyət (46,1% və ya 323 respondent) rüşvətsiz işləmək mümkün olduğunu bildirmişdir. Respondentlərin 22,0%-i və ya 154 respondent rüşvətsiz işləməyin mümkün olmadığını qeyd etmişlər. 17,3% və ya 121 respondent “Bəli, lakin çətinidir və rüşvət verib işləmək daha rahatdır” cavab variantının xeyrinə səs vermişdir. Nəhayət 14,6% və ya 102 respondent cavab verməyə çətinlik çəkdiyini vurğulamışdır.

2008-ci ilin sorğusunda iştirak etmiş 1000 sahibkarın yalnız 37,3%-i bunun Azərbaycanda mümkün olduğunu bildirmişdir. 515 sahibkar (51.5%) bunu inkar etmişdir. Daha 112 nəfər (11.2%) suala cavab verməkdən imtina etmişdir.

2. Dövlət orqanları tərəfindən keçirilən yoxlamalar. Sorğu zamanı, yoxlamaların tezliyi, sahibkarlıq subyektlərinin hansı dövlət orqanı tərəfindən başqalarına nisbətən daha tez-tez yoxlanması, yoxlamaların səbəbləri araşdırılmışdır. Nəticələr aşağıdakı cədvəldə öz əksini tapıb.

Bu cədvəldəki məlumatlar əsasında (həftələrin, ayların, yarım illiklərin sayı nəzərə alınmaqla) hesablanırsa bilər ki, 700 respondentin ofisinə il ərzində 16128 yoxlamanın gəlişi gözlənilir: 35.6% - ən azı həftədə bir dəfə tezliklə, 49.1% - ən azı ayda bir dəfə,

8.8% - ən azı yarım ildə bir dəfə və 6.5% - ildə bir dəfə. Bu 16238 yoxlamadan 6770 polis işçilərinin payına, 3660 vergi müfəttişlərinin payına, 2167 sanitar-epidemioloqların payına, 1543 fəvqəladə hallar işçilərinin payına, 625 iqtisadi inkişaf nazirliyi işçilərinin payına, 469 icra hakimiyyəti işçilərinin payına, 354 standartçıların payına, 288 ekoloqların payına, 112 milli təhlükəsizlik işçilərinin payına və 138 digər dövlət qurumları işçilərinin payına düşür.

Orta hesabla 700 respondentin hər birinə ildə 22 yoxlama gəlir. Lakin aparılmış sorğuda (cədvəldən göründüyü kimi) bəzi sahibkarlıq subyektlərinə yoxlama gəlmir. Bu fakt nəzərə alınarsa son ildə yoxlamaya məruz qalanlara dair demək olur ki:

- Polis işçiləri yoxlananların hər birini orta hesabla ildə 19.45 dəfə narahat edir;
- Sanitar-epidemioloqlar – 7.15;
- Vergi müfəttişləri – 5.77;
- Fəvqəladə hallar işçiləri – 3.42;
- İcra hakimiyyəti işçiləri – 3.21;
- Standartçılar – 3.08;
- Milli təhlükəsizlik işçiləri – 2.67;
- İqtisadi inkişaf nazirliyi işçiləri – 1.75;
- Ekoloqlar – 0.43.

Yoxlamalar məsələsində, respondentlərin müəyyən dərəcədə vəziyyəti şışirtmək həvəsi istisna edilmir. Bununla belə, yoxlamaların sahibkarlığın inkişafına doğrudan da ciddi mane olması hökumət tərəfindən də qeyd edilir və ölkə prezidentinin fərmanı⁶ ilə yoxlamaların tənzimlənməsinə dair xüsusi qeydiyyatın aparılması sistemi tətbiq edilməkdədir. SBİİYF bu sistemin monitorinqinə artıq başlamış və ilin sonuna ilk nəticələri ictimaiyyətə açıqlayacaq.

2008-ci il sorğusunda cavablar belə olmuşlar:

- ən azı həftədə bir dəfə -	4.8%
- ən azı ayda bir dəfə -	39.0%
- ən azı yarım ildə bir dəfə -	19.3%
- ən azı ildə bir dəfə -	9.2%
- yoxlama hələ ki gəlməyib -	21.4%
- cavabdan imtina -	6.3%

Yoxlamaların səbəblərinə gəldikdə, respondentlərin 55,1%-i məmurların məhz qanuni yoxlama ilə əlaqədar müəssisələri ziyarət etdiyini qeyd etmişdir.

23,0% bu ziyarətlərin aylıq və ya illik haqq tələbi xarakteri daşdığını vurğulamışlar. Bu da öz növbəsində hələ də məmur sahibkar münasibətlərində neqativ halların qalmasından xəbər verir. 16,0% bu sualı cavablandırmaqda çətinlik çəkdiyini nəzərə almasaq, digər cavab variantları ümumilikdə 5,5% səs toplamışdır.

⁶ <http://president.az/articles/1591>

3. *Hökumətin 2011-ci ilki antikorrupsiya tədbirlərinin ilkin nəticələri.* Sorğunun nəticələrindən məlum olmuşdur ki, 2011-ci ilin əvvəlindən korrupsiyanın azaldılması məqsədilə ölkə rəhbərliyinin atdığı addımlar öz bəhrəsini verməyə başlamışdır. Belə ki, respondentlərin 45,9%-i və ya 321 respondent vəziyyətin qismən yaxşılaşdığını, 21,6%-i və ya 151 respondent isə xeyli yaxşılaşdığını qeyd etmişdir. Yalnız 25,3% və ya 177 respondent heç bir dəyişiklik baş vermədiyini vurğulamışdır. Sorğuda iştirak etmiş respondentlərin 7,3%-i və ya 51 respondent bu suala cavab verməkdə çətinlik çəkdiyini bildirmişdir.

4. *Rəqabət şəraiti.* Respondentlərin mütləq əksəriyyəti (59,0% və ya 413 respondent) rəqabət şərtlərini ədalətli sayır. Yalnız 26,3% və ya 184 respondent rəqabət şərtlərinin ədalətsiz olduğunu qeyd etmişdir. 14,7% və ya 103 respondent bu sualı cavablandırmaqda çətinlik çəkdiyini bildirmişdir.

2008-ci ilin sorğusunda: respondentlərin 63.5% rəqabət şərtlərini ədalətli hesab etmişlər, 29.2% isə - ədalətsiz. Respondentlərin 7.3% rəqabətlə bağlı vəziyyəti qiymətləndirməkdə çətinlik çəkmişdir.

Beləliklə, 2008-ci il ilə müqayisədə, rəqabət şərtlərinin 2011-ci ildə bir qədər pisləşməsi qeyd oluna bilər.

5. *Lisenziyanın alınması.* Araşdırmalar göstərir ki, kiçik sahibkarlıq subyektləri əsasən spirtli içki və siqaret satışı ilə əlaqədar lisenziyaların alınması üçün müraciət etməli olurlar. Beləliklə, sorğuda iştirak etmiş respondentlərin yalnız 44,3%-i və ya 310 respondent lisenziya almalı olduğunu bildirmişdir. Bunlardan yalnız 30,6% lisenziya alarkən müəyyən çətinliklərlə üzləşdiyini qeyd etmişdir. Lisenziya alarkən çətinliklərlə üzləşmiş respondentlərin 53,4%-i əsas çətinlik kimi süründürməçiliyi qeyd etmişlər. Respondentlərin daha 26,2%-i lisenziya alarkən çoxlu sayda sənəd toplamaq lazım olduğundan şikayət etmişlər. Nəhayət, 20,4% və ya 21 respondent qaydaların birmənalı və aydın olmadığından narazılığını bildirmişdir. Rüşvətə dair sualı cavablandırmış respondentlərin mütləq əksəriyyəti (55,8% və ya 53 respondent) rüşvətsiz lisenziya almağın qeyri-mümkün olduğunu qeyd etmişlər. 27,4% və ya 26 respondent bunun mümkün olduğunu, lakin çox vaxt və əsəb tələb etdiyini vurğulamışdır. Yalnız 16,8% və ya 16 respondent rüşvətsiz lisenziya almaq mümkün olduğunu bildirmişdir.

2008-ci ilin sorğusunda: 1000 sorğu iştirakçısından lisenziya yalnız 476 nəfər (47.6%) almalı olub. Bu 476 sahibkar lisenziya almaq üçün mövcud olan normativ sənədləri aşağıdakı kimi qiymətləndirir. 401 sorğu iştirakçısı (40.1% və ya lisenziya alanların 84.2%) onları yetərinə aydın və dəqiq hesab edir. Yalnız 44 (4.4%) sahibkar onları yetərinə aydın hesab etmir, bəzənsə ikimənalı sayır. 31 biznesmen (3.1%) bu suala cavab verməkdə çətinlik çəkmişdir.

6. *Daşınmaz əmlakın qeydiyyatdan keçirilməsi.* Sorğuda iştirak etmiş 700 respondentin yalnız 35,7%-i və ya 250 respondent daşınmaz əmlakını qeydiyyatdan

keçirdiyini bildirmişdir. Bunlardan yalnız 26,8%-i və ya 67 respondent qeydiyyat zamanı müəyyən çətinliklərlə üzləşdiyini qeyd etmişdir. Əmlakın qeydiyyatdan keçirilməsi zamanı çətinliklərlə üzləşmiş respondentlərin 46,5%-i və ya 33 respondent əsas çətinlik kimi süründürməçiliyi qeyd etmişlər. Respondentlərin daha 35,2%-i çoxlu sayda sənəd toplamaq lazım olduğundan şikayət etmişlər. 14,1% qaydaların birmənalı və aydın olmadığından narazılığını bildirmişdir. Nəhayət, 4,2% və ya 3 respondent rüşvət verməli olduğunu vurğulamışdır.

2008-ci ilin sorğusunda: 1000 sorğu iştirakçısından daşınmaz əmlakını yalnız 280 (28%) nəfər qeydiyyatdan keçirməli olmuşdur. Bu 280 sahibkardan 201-i daşınmaz əmlakın qeydiyyatı üçün mövcud olan normativ sənədləri yetərincə aydın və dəqiq hesab edir. Yalnız 60 sahibkar onları yetərincə aydın hesab etmir və bəzənsə ikimənalı sayır. 19 biznesmen bu suala cavab verməkdə çətinlik çəkmişdir.

7. Dövlət kreditlərinin əlçatanlığı. Sorğuda 700 kiçik sahibkarlıq subyektinin iştirak etdiyini və eyni zamanda, sorğu ərazisinin genişliyinə baxmayaraq, respondentlərin yalnız 7,3%-i və ya 51 respondent Sahibkarlığa Kömək Milli Fonduna müraciət etdiyini bildirmişdir. 88,9% və ya 622 respondent bu fonda müraciət etmədiyi, 3,9% və ya 27 respondentin isə belə bir fondu ümumiyyətlə tanımadığı məlum olmuşdur. Fonda müraciət etmiş respondentlərin 49,0%-i kredit aldığını, 51,0% isə ala bilmədiyini qeyd etmişdir. Sevindirici haldır ki, kredit üçün müraciət etmiş sahibkarların mütləq əksəriyyəti (60,8%) rüşvətlə üzləşmədiyini qeyd etmişdir. 23,5% rüşvət tələb olunduğunu bildirdiyi halda, 15,7% cavab verməkdən ümumiyyətlə imtina etmişdir.

2008-ci ilin sorğusunda: 1000 sorğu iştirakçısından kredit üçün Sahibkarlığa Kömək Milli Fondundan yalnız 9% müraciət etmişdir. Bu qismən bu fond haqqında məlumatın olmamağı ilə izah olunur. Belə ki, sorğu iştirakçılarının 14%-i sahibkarlığın dəstəklənməsi üzrə bu dövlət institutu haqqında ümumiyyətlə heç bir şey eşitməyib. SKMF-na müraciət edən 90 biznesməndən 47-si müvafiq normativ sənədləri yetərincə aydın və dəqiq hesab edir. SKMF -dan kredit alarkən qeyri-rəsmi xərclərin olub-olmaması sualına cavab verən 56 nəfərdən (SKMF-na kredit üçün müraciət etmiş 90 biznesməndən) 14-ü belə xərclərin olduğunu, 31-ü isə olmadığını bildirmişdir. Qalanları bu suala cavab verməkdən imtina etmişlər.

8. Vergi sistemi. Müvafiq sualı 700 respondent cavablandırmışdır. Respondentlərə bir neçə cavab variantı seçmək imkanı verilmişdir. Məhz ona görə də ümumilikdə 735 cavab əldə olunmuşdur: 666 respondent 1, 66 respondent 2 və 1 respondent 3 cavab variantı seçmişdir. 37,0% və ya 272 cavab variantı vergi dərəcələrinin aşağı salınmasını istəmişdir. 26,1% vergilərin sayını azaltmağı təklif etmişdir. 20,7% sualı cavablandırmaqda çətinlik çəkdiyini bildirmişdir. 8,2% kadrları dəyişməyi, 6,7% isə indiki dövrdə hər şeyin faydasız olduğunu qeyd etmişdir. Sahibkarların təklifləri arasında sadələşdirilmiş vergi həddinin artırılması, cərimə həddinin azaldılması, kənd təsərrüfatı məhsulları əməlinin vergidən azad edilməsi, rüşvətin aradan qaldırılması və s. vardır.

Vergilərin ödənməsində elektron sistemdən istifadəsinə dair suala respondentlərin 31,0%-i vergilərin elektron ödənişi imkanından yararlandığını, 3,1%-i isə həm istifadə etdiyini həm də bu imkandan çox razı olduğunu bildirmişdir. Daha 18,4% bu imkandan istifadə etməyə hazırlaşdığını qeyd etmişdir. Lakin 47,4% bu ödəniş imkanına ehtiyac duymadığını vurğulamışdır. Vergilərin elektron ödənişi imkanından istifadə etmək istəməyənlərin bu qədər çox olmasını regionlarda kompyuterləşmənin nisbətən ləng getdiyi ilə əlaqələndirmək olar. Lakin bu cavab variantını seçmiş respondentlərin iri şəhərlərdə də az olmadığını qeyd edilə bilər.

Elektron sistemdən nəyə görə istifadə edilmir sualını cavablandırmış respondentlərin 50,1%-i Vergiləri ənənəvi yolla ödəməyin onlar üçün daha asan olduğunu bildirmişdir. 41,9% "Mənim üçün bu, çətin işdir, mənim elektron sistemində işləmək təcrübəm yoxdur" cavab variantını seçmişdir. Daha 5,2% elektron sistemə etibar etmədiyini qeyd etmişdir. Nəhayət, 2,8% müxtəlif səbəblər göstərmişdir.

2008-ci ilin sorğusunda: Vergi sistemində nəyi dəyişdirməyin lazım gəlməsi ilə bağlı suala cavabında 1000 respondentin 44%-i vergi dərəcəsinin azaldılmasını lazım bilmişdir. 295 sahibkar (29.5%) vergilərin sayının azaldılması zəruriliyini göstərmişdir.

1000 sorğu iştirakçısının 34,4%-i elektron ödəniş sistemindən istifadə edir və 22,5% bunu etməyə hazırlaşır. Elektron sistemdən istifadə etməyə ehtiyac duymayanların sayı 398 (39.8%) təşkil etmişdir. Onlardan 104-ü elektron sistemə inanmır, 159-unun elektron sistemində işləmək təcrübəsi yoxdur və onlar bunu çətin iş sayır. 327 sahibkar (32.7%) üçün ənənəvi üsulla vergi ödəmək daha asan gəlir. Daha 27 (2.7%) nəfər elektron sistemdən istifadə etməmək üçün başqa səbəbləri var.

9. Gömrük proseduraları. Respondentlərin mütləq əksəriyyəti (94,0% və ya 658 respondent) xarici ticarət əməliyyatları ilə məşğul olmadığını bildirmişdir. 1,3% və ya 9 respondent isə əvvəllər xarici ticarət əməliyyatları ilə məşğul olduğunu qeyd etmişdir. Yalnız 4,7% və ya 33 respondent xarici ticarət əməliyyatları ilə məşğul olduğunu vurğulamışdır. Sualı cavablandırmış respondentlərin 33,3%-i və ya 11 respondent xarici ticarət əməliyyatlarını həyata keçirərkən sənədlərin rəsmiləşdirilməsi proseduralarını olduqca artıq qiymətləndirdiyi halda, 51,5%-i və ya 17 respondent bu proseduraların sayını normal kimi dəyərləndirmişdir. Daha 15,2% və ya 5 respondent sualı cavablandırmaqda çətinlik çəkməmişdir.

2008-ci ilin sorğusunda: məlum olub ki, 1000 sorğu iştirakçısından yalnız 219-u (21.9%) xarici ticarəti həyata keçirir. Onlardan 99-u xarici ticarət əməliyyatlarını həyata keçirərkən sənədlərin rəsmiləşdirilməsini olduqca çətin iş sayır. 106 biznesmen belə mürəkkəbliyi təsdiqləməyib.

10. Fəaliyyətin dayandırılması. Sorğu prosesində yalnız 5,4% və ya 38 respondent şirkət bağlamalı olduğunu bildirmişdir. Həmin respondentlərin yalnız 7,9%-i və ya 3 respondent şirkət bağlayarkən qeyri-rəsmi ödəniş həyata keçirdiyini qeyd etmişdir.

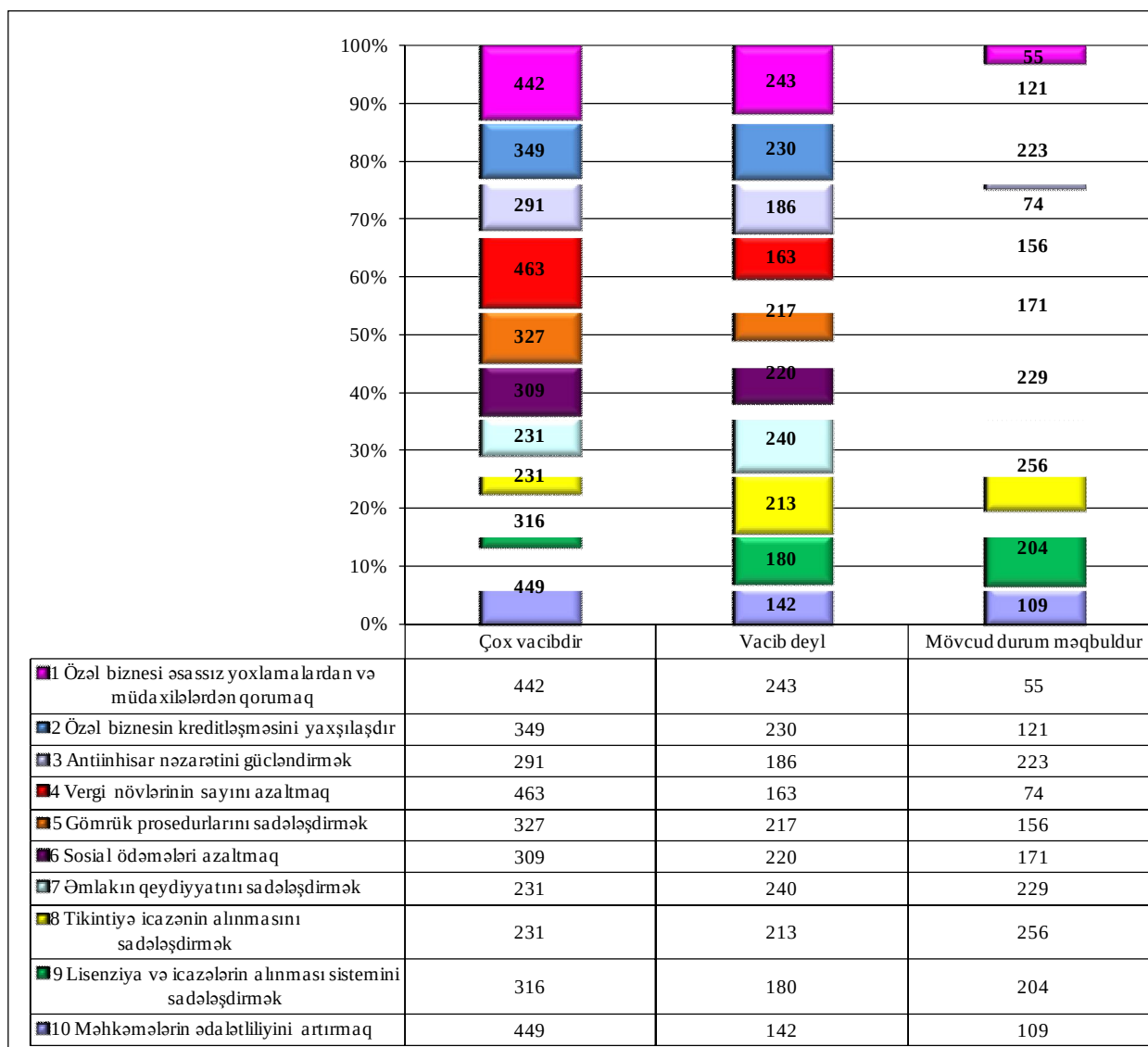
2008-ci ilin sorğusunda: Son iki ildə cəmi 46 sahibkar (4.6%) şirkətini bağlamalı olmuşdur. Onların yarısından bir qədər çox hissəsi sənədlərin rəsmiləşdirilməsini çətin iş saymır. Qeyri-rəsmi ödənişlər haqda suala 46 sahibkardan 13-ü qeyri-rəsmi ödənişlər etməyə məcbur olduğunu təsdiqləyir.

11. Tikinti işlərinin həyata keçirilməsi üçün alınmalı olan icazələr. Sorğuda iştirak etmiş kiçik sahibkarlıq subyektlərinin 24,0%-i və ya 168 respondent tikinti işlərinin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar icazə almalı olduğunu bildirmişdir. Həmin respondentlərin 44,6%-i və ya 75 respondent icazənin rüsvətsiz almağın qeyri-mümkün olduğunu qeyd etmişlər.

12. Qanunvericilik haqqında məlumatlılıq. Sevindirici haldır ki, respondentlərin 60,3%-i və ya 422 respondent sahibkarlıq fəaliyyəti ilə əlaqəli dövlət qurumlarının qərarları barədə məlumatı vaxtında əldə edə bildiyini qeyd etmişdir. Eyni zamanda, respondentlər qanunvericilik haqqında məlumatları daha çox televiziya və müvafiq nazirliklərin internet sahifəsindən əldə etdiklərini bildirmişlər ki, bu da gələcəkdə məhz adı çəkilən vasitələrdən istifadə etməklə təbliğatın gücləndirilməsinə zəmin yaradır.

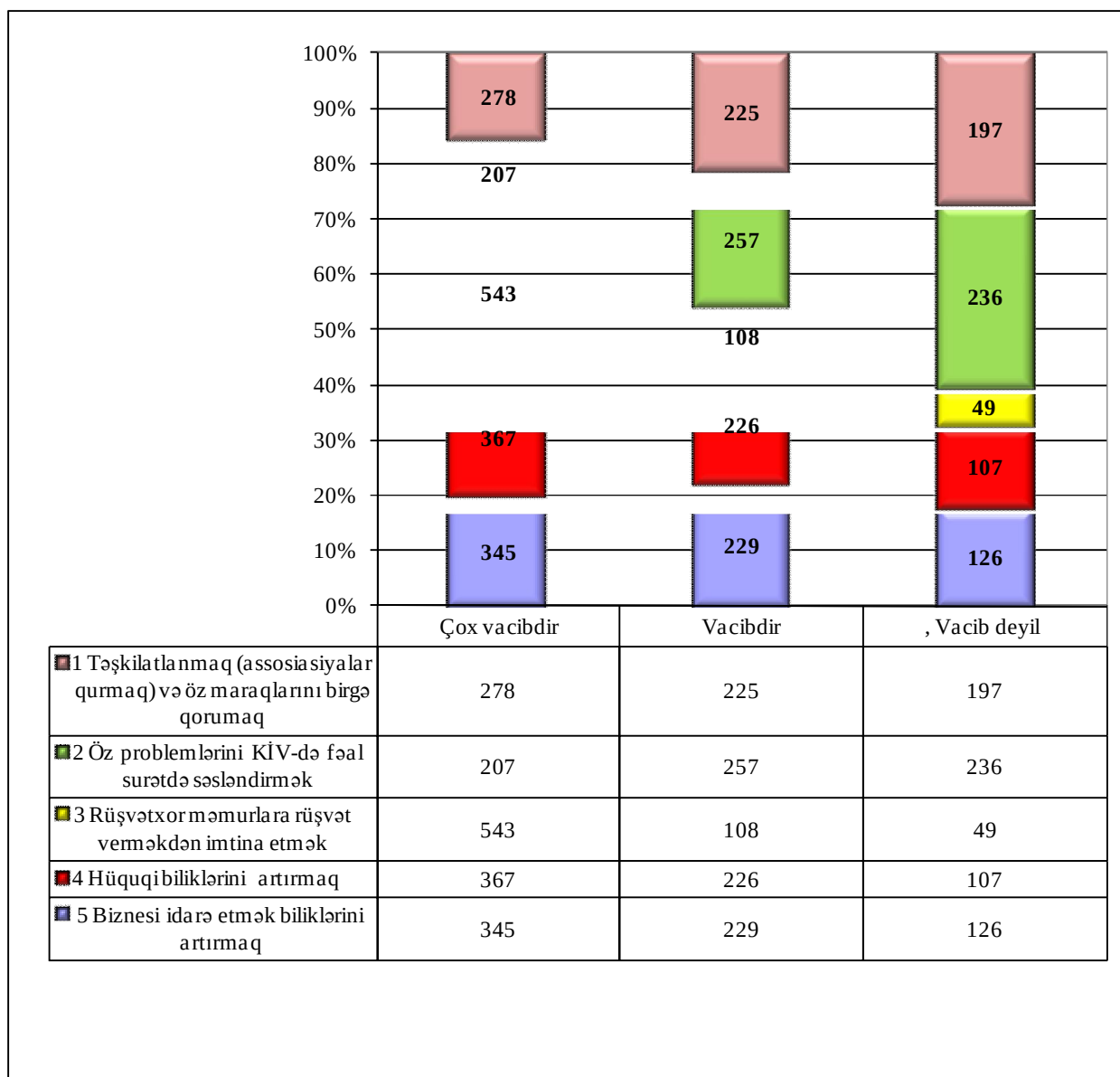
13. Dövlət orqanları tərəfindən elektron xidmətlərin göstərilməsi. Respondentlərin yarısından çoxu (50,3% və ya 352 respondent) ölkə Prezidentinin 23 may 2011-ci il tarixli Fərmanı haqqında məlumatlı olduğunu qeyd etmişdir. Daha 29,1% və ya 204 respondent həmin Fərmanın həyata keçirilməsini səbirsizliklə gözlədiyini bildirmişdir. 17,7% və ya 124 respondent bu Fərmandan məlumatsız olduğunu vurğulamışdır. Nəhayət, 2,9% və ya 20 respondent sualı cavablandırmaqda çətinlik çəkdiyini qeyd etmişdir.

14. Biznes mühitinin yaxşılaşdırılması yolları. Respondentlərə sual verilmişdir ki, Azərbaycanda özəl biznesin inkişafını sürətləndirmək üçün hansı sahələrdə səyləri artırmağa ehtiyac var. Sualın cavablandırmasında bütün respondentlər iştirak etmişdir. Sualın şərtlərinə görə respondentlər bütün cavab variantlarını qiymətləndirmişlər.

Cədvəldən göründüyü kimi, respondentlərin fikrincə kiçik sahibkarlıq mühitinin daha da yaxşılaşdırılması üçün 3 ən vacib istiqamət: vergi növlərinin sayını azaltmaq; məhkəmələrin ədalətliliyini artırmaq və özəl biznesi əsassız yoxlamalardan və müdaxilələrdən qorumaqdır.

Başqa bir sual sahibkarlıq mühitinin yaxşılaşdırılması üçün sahibkarlar özləri nə etməlidirlər olmuşdur.

Cədvəldən göründüyü kimi çox vacibdir ki, sahibkarlar rüşvətxor məmurlara rüşvət verməkdən imtina etsinlər.

2008-ci ilin sorğusunda: Sorğu iştirakçılarının tövsiyələri bunlar olmuşdur:

- vergi dərəcələrini azaltmaq – 643 respondent (64.3%);
- özəl biznesə kredit verilməsini yaxşılaşdırmaq - 531 respondent (53.1%);
- özəl biznesi əsaslandırılmamış yoxlamalardan azad etmək – 509 respondent (50.9%);
- antiinhisar nəzarəti gücləndirmək – 396 respondent (39.6%);
- özəl biznesi məmurların və hüquq-mühafizə orqanlarının rüşvətxorluğundan azad etmək - 376 respondent (37.6%);
- sosial ödənişləri azaltmaq – 315 respondent (31.5%);
- gömrük proseduralarını yüngülləşdirmək – 272 respondent (27.2%).

Ölkədə biznes mühitinin yaxşılaşdırılması ilə bağlı biznesmenlər özləri nə edə bilər sualına cavab olaraq respondentlər ən çox "rüşvətxor məmurlara rüşvət verməkdən imtina etmək" variantı dəstəklənmişdir. 443 biznesmen (44.3%) onu seçmiş, 384 respondent (38.4%) assosiasiya yaratmağa və öz maraqlarını lobbiləşdirmək ideyasını dəstəkləmişdir. 255 sahibkar (25.5%) KİV-lə fəal iş aparılmasını vacib sayıb. Sorğuda iştirak edənlər sırasında hər şeyin mənasız olduğunu söyləyənlər də olub.

15. Şikayət ünvanı. Sorğunun nəticələrinə əsasən sahibkarlar dövlət qurumları nümayəndələri tərəfindən haqsız incidilirsə onlar daha çox halda heç yerə şikayət etmirlər və çalışırlar həmin məmurla dil tapsınlar. Belə ki, sorğuda iştirak edən 700 respondentin 47,3% heç yerə şikayət etmədiyini və müvafiq qurumla dil tapmağa çalışdığını bildirmişdir. 16,6% məhkəməyə, 12,7% müvafiq nazirliyin (dövlət qurumunun) rəhbərliyinə, 11,7% mümkün olan bütün qurumlara, 9,7% Prezidentə, nəhayət 2,0% Milli Məclis üzvünə şikayət etdiyini qeyd etmişdir.

16. Ümumdünya Ticarət Təşkilatına hazırlıq. Azərbaycan Ümumdünya Ticarət Təşkilatına üzv olmağa hazırlaşır. Sorğunun nəticəsində məlum olub ki, 46,3% və ya 324 respondent bu barədə məlumatsızdır. Daha 29,4% məlumatlı olduğunu, lakin bu məsələnin sahibkarlıq fəaliyyətinə nə təsir göstərə biləcəyi haqqında təsəvvürü olmadığını bildirmişdir. Yalnız 24,3% bu haqda geniş məlumata malik olduğunu qeyd etmişdir.

Maraqlıdır ki, 52,6% və ya 368 respondent əksəriyyət olmaqla Azərbaycanın Ümumdünya Ticarət Təşkilatında üzvlüyü haqqında əlavə məlumat əldə etməyə ehtiyac duymadığını bildirmişdir.

17. Sahibkarın ümumi rəyi. Ölkədə sahibkarlıq mühitini təkcə şəxsi biznesinizə münasibətdə deyil, bütövlükdə qiymətləndirmək də sorğu iştirakçılarından xahiş edilmişdir. 47,9% və ya 335 respondent ölkədə sahibkarlıq mühitini ümumilikdə yaxşı qiymətləndirmişdir. 36,9% bu suala kafi cavab vermişdir. Daha 12,3% narazılığını bildirərək sahibkarlıq mühitinin mövcud vəziyyətinə qeyri-kafi qiyməti vermişdir. 3,0% bu sualı cavablandırmaqda çətinlik çəkdiyini qeyd etmişdir.

2008-ci ilin sorğusunda: respondentlərin 16.9%-i mühitə yaxşı qiymət vermişlər, 56.7% - kafi, 24.4% - qeyri-kafi. 2% cavab verməkdən imtina etmişdir.

Beləliklə, 2011-ci ilin sahibkarlıq mühiti 2008-ci ilə nisbətən daha üstün qiymətləndirilir.